

ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ / 28 ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਗ 1

ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ

ਰੱਬ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪੁੱਛੀਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਣ ਦਾ ਆਧਾਰ
ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

**ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੱਚ
ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।**

ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਬਾਰੇ ਸੋਖੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਕਿ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੋ
ਸਕਣਾ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਰੱਬਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ।

ਲੇਖਕ: ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਰੱਬ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਬੂਤ / ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕਰਣ / 19 ਅਕਤੂਬਰ 2026

01 / ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਦੱਸੋ

ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੰਨ ਲਓ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਕਦੇ ਬਿੱਲ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੈ, ਤੇ ਉਲਟਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪੁੱਛੋਗੇ: ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਮੰਨਾਂ? ਕੋਈ ਰਸੀਦ ਦਿਖਾਓ। ਖ਼ਰੀਦ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਖਾਓ। ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਸੋਚੋ। ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਾਂ, ਕੁਝ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਦੀ ਦੱਸੀ ਕਹਾਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਜੀਵਾਂ। ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਪੈਸੇ, ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁਨਾਹ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਤੱਕ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ: ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ।

ਕਰਜ਼ੇ ਵਾਲੀ ਮਿਸਾਲ ਰੱਬ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਨਤੀਜੇ ਹੋਣ, ਉਸ ਲਈ ਕਾਰਨ ਵੀ ਉੱਨਾ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੜੀ ਉੱਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

| ਜਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਮੰਗ, ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣਾ ਉੱਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ।

02 / ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਝੋ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਸਤਿਕ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ?

ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਹੈ ਕੀ।

ਮੈਂ ਨਾਸਤਿਕ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਮਤਲਬ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਧਰਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਰੱਬਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਤਲਬ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਚਰਚਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵਧੇਰੇ ਪੱਕਾ ਦਾਅਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਰੱਬ ਮੌਜੂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਾ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। [1]

ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਣਪੱਕਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਧਰਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਦਾਅਵੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਧਾਰਮਿਕ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਂਚੇ ਝੂਠਾ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਹਾਂਗਾ ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ, ਵੱਖਰਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਵਾਂਗਾ ਨਹੀਂ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਾਟਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਂਦ ਦੇ ਹਰ ਕੋਨੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਨਾ ਸਕੇ। ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਰੱਬ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਦਾਅਵਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

| ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ।

ਸਰੋਤ [1]

03 / ਮੰਨਣਾ ਅਤੇ ਜਾਣਨਾ

ਦੋ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ

ਮੈਂ ਕੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਸਵਾਲ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ।

ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰੱਬ ਹੈ? ਦੂਜਾ: ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਰੱਬ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਵਿੱਚ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਣਪੱਕਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਗਿਆਤਵਾਦ ਦਾ ਸਬੰਧ ਇਸ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਨਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਸਤਿਕ ਅਤੇ ਅਗਿਆਤਵਾਦੀ ਦੋਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਨਾਸਤਿਕ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰਫ਼ ਪੱਕੇ ਇਨਕਾਰ ਲਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਤਲਬਾਂ ਉੱਤੇ ਬਹਿਸ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਲੜਨ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। [1]

ਮੰਨ ਲਓ ਕਿਸੇ ਬੰਦ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਹੀਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੀਰਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਜੇ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਨਾ ਜਾਣਨਾ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਹੀਰਾ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਹੈ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਰਿਕਾਰਡ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਕਿ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਹੀਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਨੂੰ ਡੱਬੇ ਅੰਦਰ ਪਈ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਜੇ ਨਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਵੀ ਇਹ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗੀ। ਜਿੰਨਾ ਭਰੋਸਾ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾ ਸਕਦੇ, ਉੰਨਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ।

| 'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ' ਦਾ ਮਤਲਬ 'ਮੈਂ ਮੰਨ ਲਿਆ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਰੋਤ [1]

04 / ਅੱਗੇ ਦੇ ਦਾਅਵੇ

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਮੰਨ ਵੀ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਕੀ?

ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਮੰਨ ਲਓ ਕੋਈ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ। ਫਿਲਹਾਲ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲੀਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ? ਉੱਨਾ ਹੀ, ਜਿੰਨਾ ਉਸ ਦਲੀਲ ਨੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋਈ ਨਾਮ, ਪਵਿੱਤਰ ਕਿਤਾਬ, ਪੈਰੰਬਰ, ਖ਼ਾਸ ਰਸਮ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਹਰ ਵਾਧੂ ਗੱਲ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਘਰ ਦਾ ਕੋਈ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਕੋਈ ਅਜਨਬੀ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਧਰਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕਦਮ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ।

ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਉਹ ਕਦਮ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀ, ਰੱਬੀ ਸੁਨੇਹੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ, ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਦਲੀਲ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪਚਾਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲੀ ਦਲੀਲ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਬਤ ਕਰ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਸੰਭਵ ਅਣਜਾਣ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ, ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਧਾਰਨਾ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਧਾਰਨਾ ਵਿਚਕਾਰ ਫ਼ਰਕ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ਾਸ ਦਾਅਵੇ ਜੁੜੇ ਹਨ। ਬਹਿਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਧੁੰਦਲੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ।

ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਹੱਕ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੈ।

05 / ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਫਰਕ

ਗਲਤ, ਬੇਸਬੂਤ ਅਤੇ ਅਜੇ ਅਣਸੁਲਝਿਆ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਮਤਲਬ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਉਲਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨ ਦਾਅਵੇ ਸੋਚੋ। ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਕਿ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਹਾਥੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਮ ਜਿਹੇ ਖਾਲੀ ਕਮਰੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਬੂਤ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਦਾਅਵਾ ਇਹ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ। ਨਾ ਕੋਈ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਅਜਿਹਾ ਗਵਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਵਰਤਣਯੋਗ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਕਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਈ।

ਤੀਜਾ ਦਾਅਵਾ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਦਿੱਖ ਹੋਂਦ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੱਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਮਰਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਲੱਗੇਗਾ। ਕਮਰੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਇਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਇਹ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਤੀਜਾ ਦਾਅਵੇ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧ ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਹੀ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸੱਚ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਠੋਸ ਉਮੀਦ ਸੀ।

ਧਾਰਮਿਕ ਦਾਅਵਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਜੀਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਦਾਅਵਾ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਚਮਤਕਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬੇਸਬੂਤ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਨਿਰੀਖਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ।

| ਮੈਂ ਨਤੀਜਾ ਸਿੱਧਾ ਦੱਸਾਂਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉੰਨਾ ਹੀ ਕਹਾਂਗਾ।

06 / ਕਾਰਨ ਕੌਣ ਦੇਵੇ?

ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ

ਇਹ ਨਿਯਮ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਰੱਬ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੇਣਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਹੈ।

ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਇਲ ਨਾ ਹੋਵਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਘਾਟ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਅਧੂਰਾ ਕਦਮ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਬਦਲਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਘੜਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਮੰਨ ਲਓ ਕੋਈ ਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਹ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਤੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਜਵਾਬ ਨੇ ਗ਼ਾਇਬ ਕਾਗਜ਼ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਥਾਂ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਉਸ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਪਰ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਚਾਲਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਕਾਗਜ਼ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਰ ਕਾਰਨ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ 'ਸਾਬਤ ਕਰੋ' ਕਹੀ ਜਾਣਾ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ, ਦਿਖਾਵਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਹੀ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ: ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਉਹ ਆਧਾਰ ਤੁਹਾਡਾ ਨਤੀਜਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ। ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।

| ਮੈਂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਸਬੂਤ ਮੰਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

07 / ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ

ਕੀ ਮੈਂ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਕਈ ਵਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਦਾਅਵਾ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਹੈ।

'ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਸਾਬਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ' ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਦਰ ਹਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 'ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਕੁਆਰਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਤਲਬਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਖਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਲੀਲ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਦਾਅਵਾ ਬਦਲ ਕੇ ਕਹੋ ਕਿ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹਾਥੀ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ਼ ਕਮਰੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਾਅਵਾ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰੱਬ ਦੀ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਕਈ ਵਾਰ ਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਰੱਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਖ਼ਾਸ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਂਦ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਤੈਅ ਥਾਂ ਹੈ, ਨਾ ਵਿਹਾਰ, ਨਾ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਅਸਰ। ਦੂਜਾ ਦਾਅਵਾ ਪਰਖਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਸਵਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਅਨੁਮਾਨ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਹਰ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਲੌਕਿਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਰੋਧ ਦਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਗੰਭੀਰ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਨਾ ਵਾਪਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਸਬੰਧਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਬੂਤ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਾਅਰਾ ਦੇਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

| ਦਲੀਲ ਜਿੰਨਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਤੀਜਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

08 / ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ

ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਵੀ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਪੁੱਛੋ: ਜੇ ਦਾਅਵਾ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ?

ਮੰਨ ਲਓ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਦੀਵਾ ਜਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਮਰਾ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਹੈ। ਜੇ ਦੀਵਾ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਹਨੇਰਾ ਮੇਰੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਥਾਂ ਲੱਭੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਲਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹ ਥਾਂ ਆਈ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਾਅਵਾ ਸੱਚ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਠੋਸ ਉਮੀਦ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਘੱਟ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਘੱਟ ਕੁਝ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਐਲੀਅਟ ਸੇਬਰ ਨੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਹੇਠ ਸਬੂਤ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। [3]

ਧਾਰਮਿਕ ਦਾਅਵੇ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਤੈਅ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਹੜੇ ਅਸਰ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉਮੀਦ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਜਾਂਚ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਨਾ ਮੰਨੋ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਹਰ ਧਾਰਨਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਉਮੀਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹਾਂ: ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਸੱਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਕੀ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਸਕੇ? ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਕਿੰਨਾ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ 'ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ' ਵਾਲੀ ਲਾਈਨ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ।

ਗ਼ਾਇਬ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤਦੋਂ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਸਰੋਤ [3]

09 / ਸਬੂਤ ਕਰਦਾ ਕੀ ਹੈ?

ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫ਼ਰਕ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ?

ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਬੂਤ ਹੋਣਾ ਵੱਖਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।

ਸਬੂਤ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਜਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਪ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਗਵਾਹੀ, ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਬੂਤ ਦੀ ਇੱਕੋ ਪੂਰੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ। [2]

ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੌਖੀ ਮਿਸਾਲ ਨਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਦੋ ਲੋਕ ਬੰਦ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰ ਖ਼ਾਲੀ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਨੀਲੀ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ। ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਉੱਤੇ ਨੀਲੀ ਲਿਖਾਈ ਮਿਲੇ, ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫ਼ਰਕ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਅੰਦਰ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਆ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨਾਲ ਫਿੱਟ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਉਸ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਜ੍ਹਾ ਦੱਸਣ ਜਿੰਨਾ ਮਦਦਗਾਰ ਨਹੀਂ।

ਧਾਰਮਿਕ ਦਾਅਵੇ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਬੂਤ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਾ ਜਾਂਚ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਲੌਕਿਕ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਹੋਇਆ ਕੀ। ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਹੋਣਾ ਵੱਖਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਓ। ਮਿਲਿਆ ਕੀ? ਕਿਹੜੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦੇਖੀਆਂ ਗਈਆਂ? ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

| ਇਹ ਸਮਝਾਓ ਕਿ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਤੀਜਾ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਸਰੋਤ [2]

10 / ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਮਾਪ

ਪੁਰਾਣੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ

ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰੀਖਣ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੋਤ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਗਰਮ ਬਿਗ ਬੈਂਗ ਵਾਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਅਤੇ ਸੰਘਣਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਫੈਲਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਚੀ ਹੋਈ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਵੀ ਠੰਢੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਮੁਤਾਬਕ ਅੱਜ ਵੀ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਪਿਛੋਕੜ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਕੌਸਮਿਕ ਮਾਈਕ੍ਰੋਵੇਵ ਬੈਕਗ੍ਰਾਊਂਡ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਇੱਥੇ ਤਰੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਊਰਜਾ ਹੈ। ਨਾਸਾ ਇਸ ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕੀਤੇ ਮਾਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। [6]

COBE ਉਪਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ FIRAS ਨਾਂ ਦੇ ਯੰਤਰ ਨੇ ਮਾਪਿਆ ਕਿ ਵੱਖਰੀਆਂ ਆਵ੍ਰਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਦੀ ਹੈ। ਆਵ੍ਰਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਤਰੰਗ ਕਿੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਲਿਆ ਨਕਸ਼ਾ ਬਲੈਕਬਾਡੀ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਇੱਕੋ ਤਾਪਮਾਨ ਉੱਤੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ, ਭੌਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਤੀਬਰਤਾ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ। [7]

ਖੋਜਕਰਤਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤ ਮਾਪਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਮੇਲ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਦੀ ਹੱਦ ਕਿੰਨੀ ਰਹੀ। ਮਾਇਨੇ ਮਾਪ ਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਨਾਮ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਪਿਛੋਕੜ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਗਰਮ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਇਕੱਲੀ ਇਹ ਨਾ ਹੋਂਦ ਦਾ ਆਖ਼ਰੀ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੱਬ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਦਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਗ 13 ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਂਚਣ ਦੇ ਢੰਗ ਸਮਝਾਂਗੇ। ਅਜੇ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਦੇਖੋ ਕਿ ਨਤੀਜਾ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਮਾਪ ਦਿਖਾਉਣਾ ਕੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪਿਆ ਕੀ ਗਿਆ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸਰੋਤ [6]

ਸਰੋਤ [7]

11 / ਸਰੋਤ ਤੱਕ ਜਾਓ

ਤੁਸੀਂ ਦਲੀਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ

ਸਬੂਤ ਸਮਝਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਉਪਗ੍ਰਹਿ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਨਾਸਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਸਰੋਤ 6 ਖੋਲ੍ਹੋ। ਖੋਜਕਰਤਿਆਂ ਦਾ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਸਰੋਤ 7 ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅੰਕੜੇ ਸਰੋਤ 8 ਵਿੱਚ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਨੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿੰਕ ਮਿਲਣਗੇ।

ਅਗਲੇ ਸਫ਼ੇ ਦੇ ਗ੍ਰਾਫ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਸਾ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਅੰਕੜੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਗ੍ਰਹਿ 2.725 ਕੇਲਵਿਨ ਦੇ ਬਲੈਕਬਾਡੀ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਬਚੇ ਫ਼ਰਕ ਜੋੜ ਕੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਚੇ ਫ਼ਰਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈਜ਼ਿਡੂਅਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਮਾਪ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਏ ਮਾਡਲ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿ ਗਏ ਅੰਤਰ ਹਨ। ਇਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਯੰਤਰ ਦੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਛਾਂਟੀਆਂ ਜਾਂ ਸੋਧੀਆਂ ਮੂਲ ਰੀਡਿੰਗਾਂ ਨਹੀਂ। [8]

ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਪੁੱਛੋ। ਗ੍ਰਾਫ਼ ਦੇ ਬਿੰਦੂ ਕਿਸ ਮਾਪ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਤੁਲਨਾ ਵਾਲੀ ਵਕਰੀ ਲਕੀਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ? ਮਾਪ ਦੀ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਵਾਲੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਮੇਲ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਸਵਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਦਲੀਲ ਸਮਝਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਗ੍ਰਾਫ਼ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਯੰਤਰ ਦੀ ਸਹੀ ਮਾਪ ਲੈਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਆਪ ਜਾਂਚ ਲੈਣਾ ਇੱਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਪਿਛੇਕੜ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਕੇਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯੰਤਰ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਾਂ, ਪਰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇ।

ਜੇ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਮਾਪ, ਹਿਸਾਬ ਜਾਂ ਮੰਨੀ ਗਈ ਸ਼ਰਤ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਬੂਤ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ।

| ਸਿਰਫ਼ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦੇਖੋ। ਜਵਾਬ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੀ ਦੇਖੋ।

ਸਰੋਤ [6]

ਸਰੋਤ [7]

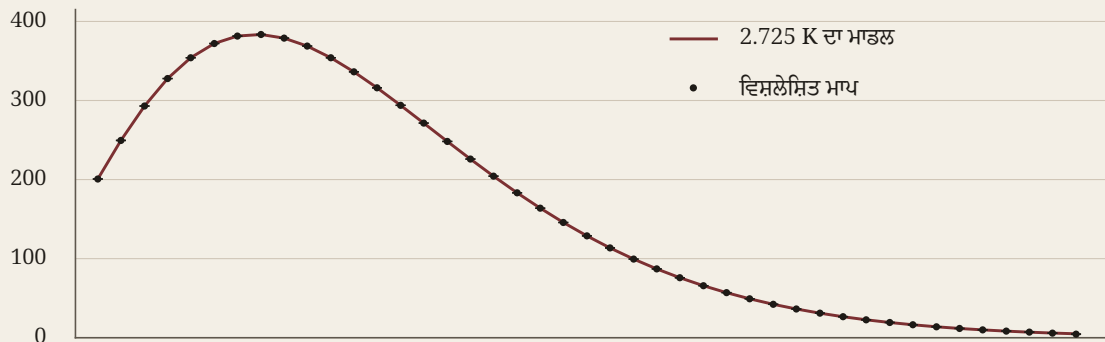
ਸਰੋਤ [8]

ਸਬੂਤ / ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਫ਼

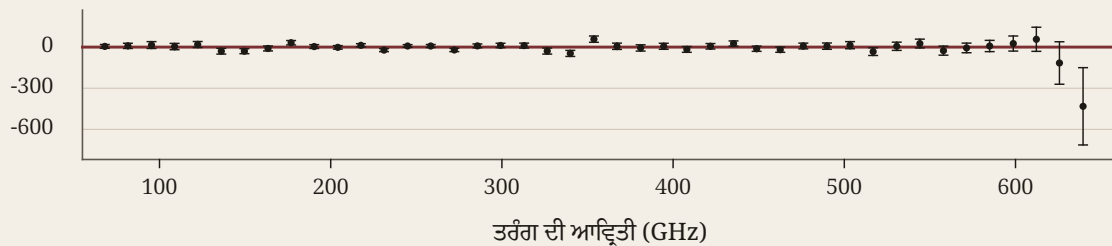
ਮਾਪ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦਾ ਮੇਲ

ਇੱਥੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਾਪ, ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੱਦ ਤਿੰਨੋਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਤੀਬਰਤਾ (MJy/sr)

ਬਚਿਆ ਫ਼ਰਕ (kJy/sr)

COBE/FIRAS ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅੰਕੜੇ। ਸਰੋਤ: ਨਾਸਾ LAMBDA। ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਬਚੇ ਫ਼ਰਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਿਆਰੀ ਵਛਿੱਲੇ ਵਾਲੀ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਦੀ ਹੱਦ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। [7] [8]

ਉੱਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾਸਾ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ ਮਾਡਲ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕੇ ਹਨ। ਹੇਠਾਂ ਉਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਬਚੇ ਫ਼ਰਕ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਉੱਤੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ। ਬਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਮਾਪ ਦੀ ਦੱਸੀ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਵਾਲੀ ਹੱਦ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਲੇਟਵੇਂ ਧੁਰੇ ਉੱਤੇ ਤਰੰਗ ਦੀ ਆਵ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। GHz ਉਸ ਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੇ ਧੁਰੇ ਉੱਤੇ ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਬਚਿਆ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। MJy/sr ਅਤੇ kJy/sr ਤੀਬਰਤਾ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ। 1 MJy/sr ਵਿੱਚ 1,000 kJy/sr ਹੁੰਦੇ ਹਨ। K ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੇਲਵਿਨ ਹੈ, ਜੋ ਤਾਪਮਾਨ ਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸਮਝੋ। ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉੱਪਰਲਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਸੰਦਰਭ ਮਾਡਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਬਚੇ ਫ਼ਰਕ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਜਾ, ਸੁਤੰਤਰ ਮਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਸਬੂਤ ਪਰਖਣ ਲਈ ਮੂਲ ਖੋਜ ਵੀ ਦੇਖਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚੇ ਕਿ ਯੰਤਰ ਕਿੰਨਾ ਸਹੀ ਮਾਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਆਕਾਸ਼ੀ ਸੰਕੇਤ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

12 / ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ

ਕਿਤਾਬ ਆਪਣੇ ਸੱਚ ਦੀ ਗਵਾਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੰਨ ਲਓ ਕਿਸੇ ਸਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਜੇ ਉਸ ਸਫ਼ੇ ਨੇ ਕੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ? ਇੰਨਾ ਕਿ ਲਿਖਤ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਾਅਵਾ ਸੱਚ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ ਕਿ ਕਿਤਾਬ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ, ਤੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਪੁੱਛਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਲਿਖੀ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ, ਤੇ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇ ਕਿ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆ ਗਏ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਇਸ ਨਾਲ ਲਿਖਤ ਝੂਠੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਦਲੀਲ ਉਸ ਦੇ ਰੱਬੀ ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਵੱਖਰਾ, ਸੁਤੰਤਰ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਆਮ ਸੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਜਾਂਚਣ ਜੋਗਾ ਸਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਲੀਲ, ਕਿਸੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ, ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲਿਖਤੀ ਨਕਲਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਰੱਬੀ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲ। ਹਰ ਇੱਕ ਲਈ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਬਤ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਸ ਦਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਣਾ ਦਿਖਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਕ ਰੱਬ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਦਲੀਲ ਚਾਹੀਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਗਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਂਗਾ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸ਼ਾਰਟਕੱਟ ਰੱਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 'ਪਵਿੱਤਰ' ਕਹਾਉਣਾ ਹੀ ਜਾਂਚਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਸਹੀ ਮੰਨਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਾਰਨ ਵੀ।

| ਸਫ਼ੇ ਉੱਤੇ 'ਮੈਂ ਸੱਚ ਹਾਂ' ਲਿਖ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚ ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

13 / ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ

ਮੈਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ

ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ, ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਸਵਾਲ ਹਨ।

ਕੋਈ ਕਰੇ ਕਿ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਂਦ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਿਵੇਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ।

ਇੱਥੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਦਾਅਵੇ ਹਨ: ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਰੱਬ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਕੁਝ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਦੇਖਣ-ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਜਾਇਜ਼ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲਈ ਰਸਮੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜੀ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੋਚਣ-ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਸੋਚਣ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਵ ਕਦੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਨਤੀਜੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਆਧਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। [4]

ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਖ਼ਾਸ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੁਤਾਬਕ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਡੂੰਘਾ ਅਨੁਭਵ ਵੱਖ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ? ਜੇ ਅਨੁਭਵ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਧਰਮ ਸੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਕਰਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਅਨੁਭਵ ਬੇਮਤਲਬ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਾਧੂ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਸ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀ ਹਕੀਕਤ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਨ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਕਾਰਨ ਅਜੇ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੱਚੀ ਨੀਅਤ ਸੁਣਨ ਜੋਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਉਸੇ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

| 'ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ' ਅਤੇ 'ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਛਾਣ ਲਿਆ' ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।

ਸਰੋਤ [4]

14 / ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਦਲੀਲ

ਦਲੀਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ

ਮੈਂ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਤਾਬ ਹੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਜੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਰਭਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤਿਮ ਆਧਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਧਾਰ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਿੰਜੈਂਸੀ ਆਰਗਿਊਮੈਂਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੇਖਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। [5]

ਇਸ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ 'ਲਾਜ਼ਮੀ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਮਤਲਬ ਸਮਝਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਹੋਂਦ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਦਲੀਲ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਤੁਰੰਤ 'ਫਿਰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ?' ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਲਾਪਰਵਾਹ ਜਵਾਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੇ ਹਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਰੂਪ ਨਿਰਭਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਵੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਫ਼ਰਕ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਹੋਣਗੇ: ਸ਼ੁਰੂ ਦੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਮੰਨੀਏ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ? ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਆਧਾਰ ਕੋਈ ਸੋਚਣ-ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਹੀ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇ? ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੀ ਦਲੀਲ ਹੈ? ਸਵਾਲ ਉਸ ਦਲੀਲ ਬਾਰੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਬਿਨਾਂ ਲੈਬ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਟਿਕੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਭਾਗ 5 ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਵਾਬਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਾਂਗੇ।

| ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਸਰੋਤ [5]

15 / ਜਾਂਚ ਦੀ ਹੱਦ

ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ

ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਬਦਲੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਵਾਲਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਬਦਲੇਗਾ।

ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਕੋਈ ਭੌਤਿਕ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਆਧਾਰ ਬਾਰੇ ਦਲੀਲ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵੱਖਰੇ ਕੰਮ ਹਨ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾਅਵੇ ਮੁਤਾਬਕ ਢੁੱਕਵਾਂ ਆਧਾਰ ਮੰਗਾਂਗਾ। ਉਹ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਣ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਭੌਤਿਕ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਤਰਕ ਦੀ ਲੋੜ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਜੇ ਉਸੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬ ਭੌਤਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਦਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਉਸ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਧੂ ਦਾਅਵੇ ਦੇਖੀ-ਪਰਖੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਦੁਨੀਆ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਗੇ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੱਸਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕਹੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਅਸਰ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਤੀਜਾ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਫਿੱਟ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕੱਲਾ ਉਹ ਨਤੀਜਾ ਉਸ ਦਾਅਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫ਼ਰਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਹੋਰ ਦਲੀਲਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਸੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਸ ਦੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਨਾ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਹੋਂਦ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਇਸ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਾ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ।

16 / ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਆਧਾਰ

ਮੈਂ ਵੀ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਾਂ

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਜਾਂਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਾਂ। COBE ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਹਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਾਅਵੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਜਰਬੇ ਮੈਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਲੋਕ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਵਿਗਿਆਨਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਤਰੀਕੇ, ਨਤੀਜੇ, ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋਰ ਖੋਜਕਰਤਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੋਜ ਦੀ ਮਾਹਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮੀਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਸੱਚ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਟਿਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। [9]

ਮੈਂ ਭਰੋਸੇ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਆਧਾਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ? ਕੀ ਸਬੰਧਤ ਮਾਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਖ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਅੱਗੇ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਬਦਲੇਗਾ? ਜੇ ਦਾਅਵੇ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹੀ ਜਵਾਬ ਮੰਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਜਾਂ ਫੇਬ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਭਰੋਸਾ, ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਮਤਲਬ ਚੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਖ਼ਾਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ।

ਗੱਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ। ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ, ਕੀ ਜਾਂਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਟੁੱਟੇ ਤਾਂ ਕੀ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਕਹਿ ਦੇਣ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

| ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗ਼ਲਤੀ ਫੜਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੀ ਹੋਵੇ।

ਸਰੋਤ [9]

17 / ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਦਾ ਮਤਲਬ

'ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ' ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ-ਪੰਜਾਹ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ

ਜਵਾਬ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹਰ ਸੁਝਾਏ ਜਵਾਬ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ।

ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ 'ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ' ਸੁਣ ਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਫਿਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਪੰਜਾਹ-ਪੰਜਾਹ ਫ਼ੀਸਦੀ ਮੌਕੇ ਹੋਏ। ਕਿਉਂ? ਇਕੱਲਾ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਇੱਕ ਬੰਦ ਬਰਤਨ ਸੋਚੋ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਅਤੇ ਨੀਲੇ ਮਣਕੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਮਣਕੇ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਵੇਖੇ ਇੱਕ ਮਣਕਾ ਕੱਢਣਾ ਹੈ। ਰੰਗ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਲਾਲ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਅੰਦਰ ਦੋਹਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਦੋ ਨਤੀਜੇ ਸੰਭਵ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਇਹ ਇੱਕ ਸੌਖੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਰੱਬ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਕੋਈ ਬਰਤਨ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੜ੍ਹ ਲਵਾਂ। ਮਿਸਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਸੱਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਝੂਠ ਵੀ' ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਹ-ਪੰਜਾਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੋਈ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸੋਚ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਸੁਝਾਏ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਮੰਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜਵਾਬ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਕੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਉੱਥੇ ਮੈਂ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਨੂੰ ਸਹੀ-ਸਹੀ ਹਿਸਾਬ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਘੜਾਂਗਾ।

ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਹਰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

18 / ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲੇਗਾ?

ਮੈਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮਨਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਸਬੂਤ ਜਾਂ ਦਲੀਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

'ਤੁਸੀਂ ਮੰਨੋਗੇ ਕਦੋਂ?' ਪੁੱਛਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਦਾਅਵੇ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ, ਕਿਸੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਭੌਤਿਕ ਅਸਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਕਿਸੇ ਭੌਤਿਕ ਅਸਰ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਲਈ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਵੇਰਵਾ, ਗ਼ਲਤੀ ਜਾਂ ਧੋਖੇ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਾਂਚ, ਹੋਰ ਸੰਭਵ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪਰਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਦਾਅਵੇ ਲਈ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਤੀਜਾ ਵੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ ਸੁਨੇਹੇ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਰੋਤ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨੋਖੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਹਰ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।

ਮੈਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਜੋ ਹਰ ਸੰਭਵ ਗ਼ਲਤੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਕੱਢ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਭਰੋਸਾ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਉਂ। ਮਾਪਦੰਡ ਦਾਅਵੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਖ਼ਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਨਤੀਜਾ ਮੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਜੇ ਮੈਂ ਹਰ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿਆਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂਚਿਆ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਬਦਲ ਸਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਹ ਬਦਲਾਅ ਸਬੂਤ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇ, ਡਰ, ਦਬਾਅ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿਖਾਵੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ।

| ਮਨ ਬਦਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਨ ਬਦਲਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬੇਲੋੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

19 / ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸਵਾਲ

ਦਾਅਵੇ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ।

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਹਕੀਕਤ ਬਾਰੇ ਕੀਤਾ ਦਾਅਵਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਆਲੋਚਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਮੈਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨਣ, ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੰਗ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਹਿ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਗਾਇਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮੈਂ ਸਿੱਧੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਾਂਗਾ। ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਗੋਲ-ਗੋਲ ਘੁੰਮ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੱਕਰ ਸਮਝਾਵਾਂਗਾ। ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਸਬੂਤ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਟਕਰਾਅ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ। ਸਿਰਫ਼ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।

ਪਰ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਤੱਥ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਦਲੀਲ ਸਮਝ ਆਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੋਵਾਂ। ਕੋਈ ਨਾਸਤਿਕ ਪੂਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਗ਼ਲਤ ਦਲੀਲ ਦੁਹਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਰਕ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਟਿਕੇ। ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲਾ ਮੇਰੇ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮਕਸਦ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ।

ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਹਿ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

20 / ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ

'ਸਾਬਤ ਕਰੋ ਕਿ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਹੈ'

ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਦਾਅਵਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਵਾਂਗਾ।

ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਵਾਬ ਹੈ: ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਰੱਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਾਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਜਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੱਬ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤਿੰਨਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਆਧਾਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਇਤਰਾਜ਼ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਦਲੀਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਇਕੱਲਾ ਸ਼ੱਕ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸਬੂਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਗ਼ਲਤ ਕਰਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਬੰਧਤ ਦਲੀਲ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਫ਼ ਦਾਅਵਾ ਲਿਖ ਲਓ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਸਹੀ ਨਤੀਜਾ ਲਿਖੋ। ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਕਾਰਨ ਚੁੱਪਚਾਪ ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ ਸੁਨੇਹੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਕਿਸ ਨਾਲ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਵਧੀਆ ਸਬੂਤ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਜੋ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਘਾਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਇੱਕ ਤੈਅ ਦਾਅਵਾ ਪਰਖਣਾ ਹੈ। ਨਾ ਰੱਬ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਸਬੂਤ ਦੀ ਮੰਗ, ਤਾਂ ਬਹਿਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੱਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਤੈਅ ਕੀਤੇ।

| ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਦਾਅਵਾ ਗ਼ਲਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਅਵਾ ਸਾਫ਼ ਤਾਂ ਕਰੋ।

21 / ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ

'ਫਿਰ ਤੂੰ ਨਾਸਤਿਕ ਨਹੀਂ, ਅਗਿਆਤਵਾਦੀ ਹੈਂ'

ਨਾਮ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਸਲ ਗੱਲ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਵਾਬ ਹੈ: ਮੈਂ ਰੱਬਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਅਤੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਨਾਮ ਵਰਤੋ ਜੋ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸਾਫ਼ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਾਸਤਿਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦਾ ਹਾਂ।

ਇਤਰਾਜ਼ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਸਤਿਕ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ: ਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਤੰਗ ਮਤਲਬ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਕਹਿ ਲਓ। ਅਸਲ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਫਿਰ ਵੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। [1]

ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਤਰਾਜ਼: ਜੇ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਤਾਂ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਜੋਂ ਮੰਨ ਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਬਾਰੇ ਅਣਪੱਕਾ ਹੋਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਧਰਮ ਮੰਨਾਂ। ਕਿਸੇ ਸੰਭਵ ਨਤੀਜੇ ਦਾ ਡਰ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗ਼ਾਇਬ ਸਬੂਤ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਪਾਸੇ ਰੱਖੋ। ਪੁੱਛੋ: ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋ, ਕਿੰਨਾ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਜਵਾਬ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਰੱਬ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਲੀਲ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਦਾਅਵੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਮੀ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ। ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਜਿੱਤ ਲੈਣਾ ਉਹ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

| ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਦੇਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ।

ਸਰੋਤ [1]

22 / ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ

'ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ; ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ'

ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤਾ ਆਧਾਰ ਸੁਣੋ। ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਦਾ ਕਦਮ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਵਾਬ ਹੈ: ਹਵਾਲਾ ਦਿਖਾਓ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਕਹਿਣਾ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਤਰਾਜ਼ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਲਿਖਤ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ: ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਦਲੀਲ ਅਜੇ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਭਾਲ, ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਵੇਰਵਾ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਣਾ ਅਲੌਕਿਕ ਸਰੋਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ।

ਅਨੁਭਵ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਵਾਬ ਹੈ: ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਉਸੇ ਖ਼ਾਸ ਰੱਬ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ?

ਇਤਰਾਜ਼ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਵੱਖ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਸਰੋਤ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਨਾਟਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਦੋਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਖ਼ਾਸ ਗੱਲ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਵਾਧੂ ਨਤੀਜਾ ਪਛਾਣੋ। ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂ। ਉਸ ਜੋੜ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੱਧ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਉਹੀ ਨਤੀਜਾ ਦੁਹਰਾਉਣ ਨਾਲ ਗ਼ਾਇਬ ਕਦਮ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

| ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾਲੋਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਨਤੀਜੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਕੀ ਹੈ।

23 / ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ

'ਵਿਗਿਆਨ ਹੀ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਹੈ'

ਮੇਰੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਜਵਾਬ ਹੈ: ਮੈਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਧਾਰ ਗ਼ਲਤ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਬਦਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਉਸ ਸਬੂਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਇਤਰਾਜ਼ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਤੂੰ ਆਪ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ ਜੋ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੋਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਸਬੰਧਤ ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। [9]

ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੋਸ ਬਣਾਓ। COBE ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਜਾਓ। ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਮਾਪਿਆ ਨਕਸ਼ਾ, ਭੌਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਦੱਸੀ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਦੀ ਹੱਦ ਪਛਾਣੇ। ਇਤਰਾਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਕਦਮ ਬਾਰੇ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨਿਰੀਖਣ ਦੀ ਹੋਰ ਵਧੀਆ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਵੇ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਤਰਾਜ਼: ਵਿਗਿਆਨ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਉਂਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਜਵਾਬ ਰੱਬ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ: ਅਧੂਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਵਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੇ ਵੀ ਦਿਖਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨਤੀਜਾ ਕਿਉਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਾਂਗੇ। ਨਾ ਜਾਣਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗੇ।

ਸਾਫ਼ ਪਛਾਣੀ ਗਈ ਗ਼ਲਤੀ, ਵਧੀਆ ਮਾਪ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਲੀਲ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜੋ ਵੀ ਜਵਾਬ ਰੱਖ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ।

| ਇੱਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਘਾਟ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੇ ਹਰ ਜਵਾਬ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ।

ਸਰੋਤ [9]

24 / ਇੱਥੋਂ ਅੱਗੇ

ਦਾਅਵੇ ਲਈ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨੀਏ

ਬਾਕੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹੋ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਰਹਿਣਗੇ।

ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਲਾਈਨ ਸੁਣ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਨਿੱਕੀ ਮੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਦਾਅਵਾ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਕੀ ਹੈ? ਉਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੀ ਹੈ? ਉਸ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਨਤੀਜਾ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ? ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਦਾ ਮਨ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਬਦਲੇਗਾ?

ਇੱਕ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਜਾਂਚਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿਓ। ਸ਼ੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਧੁੰਦਲੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਆਉਣ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਵਾਲਾ ਸਵਾਲ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਦਲੀਲ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫ਼ੋਟੋ ਮੰਗਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਹੋਵੇ।

ਅਗਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਖਤਾਂ, ਚਮਤਕਾਰਾਂ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਾਂਗੇ। ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਬੂਤ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਨਾਅਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਮੇਰੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਗੱਲ ਸਿੱਧੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਰੱਬਾਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਪਵਿੱਤਰ ਕਹਾਉਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਾਰਨ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਦਾਅਵਾ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਟਿਕੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਟਿਕੇ ਤਾਂ ਦੱਸਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ। ਬੇਸਬੂਤ ਜਵਾਬ ਠੁਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਜਾਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੱਚ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਲੇਖਕ ਦੀ ਗੱਲ

ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ?

ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ। ਮੈਂ ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਨਾਸਤਿਕ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਲੜੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕਾਰਨ ਸਮਝ ਆਉਣ। ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲ ਸਮਝਾ ਸਕੇ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਜਿਹੀ ਲਾਈਨ ਉਧਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਘੁੰਮੇ ਜਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਉਣ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂ ਅਣਜਾਣ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਲਈ ਥਾਂ ਰੱਖਦਿਆਂ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਸੱਚ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਣਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਕਿਤਾਬ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਾਂ।

ਭਾਸ਼ਾ ਮੈਂ ਜਾਣ ਕੇ ਸੋਧੀ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਔਖਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੋਰ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਿਸਾਲਾਂ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਦਾਅਵੇ ਜਾਂਚਣ ਦੇਣ।

ਮੈਂ ਧਾਰਮਿਕ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਕੋਈ ਨਾਸਤਿਕ ਦਲੀਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ।

ਭਾਗ 1 ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੇ ਵੇਰਵੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ: ਦਾਅਵਾ ਪਛਾਣਨਾ, ਉਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਜਾਂਚਣਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਜੇ ਅਣਪੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਉਹ ਦੱਸਣਾ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਤੀਜੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਟਿਕਣ। ਪਾਠਕ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ।

ਲਵਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

misterlove.in / 19 ਅਕਤੂਬਰ 2026

ਸਰੋਤ / ਜਾਂਚ ਦੀ ਹੱਦ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹੀਏ?

ਹਵਾਲੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੱਚ ਮੰਨਣ ਲਈ ਨਹੀਂ।

ਮੂਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲੇਖ ਦੇ ਸਰੋਤ 15 ਅਕਤੂਬਰ 2026 ਨੂੰ ਜਾਂਚੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕਰਣ ਲਈ 19 ਅਕਤੂਬਰ 2026 ਨੂੰ ਮੂਲ ਲੇਖ, ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਫ਼ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦੁਬਾਰਾ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਨੰਬਰ ਵਾਲੇ ਹਵਾਲੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਏ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹਨ। ਬਣਾਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਸਿਰਫ਼ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ; ਉਹ ਅਸਲ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਅਸਲ ਬੋਲ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਸਥਿਤੀ, ਨਤੀਜੇ ਕੱਢਣ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਕਦਮਾਂ ਉੱਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸੁਝਾਏ ਮਾਪਦੰਡ ਪਾਠਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਦਲੀਲਾਂ ਹਨ। ਭਾਗ 1 ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਗਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਇੱਥੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਅੱਗੇ: ਭਾਗ 2 / ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪਤਾ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ?

ਹਵਾਲੇ / ਮੂਲ ਸਰੋਤ

ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਲਿੰਕ

[1] Atheism and Agnosticism

Paul Draper. Stanford Encyclopedia of Philosophy. ਭਾਗ 1 ਅਤੇ 2।

ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਗਿਆਤਵਾਦ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਮਤਲਬ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

[2] Evidence

Thomas Kelly. Stanford Encyclopedia of Philosophy. ਸਬੂਤ ਅਤੇ ਕਸਿੰ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਰੱਕ ਵੱਚਿ ਉਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ।

ਸਬੂਤ ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ। ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਮਝਾਈ ਗੱਲ ਮੇਰਾ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹਨ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

[3] Absence of evidence and evidence of absence

Elliott Sober. Philosophical Studies 143 (2009), 63-90. DOI: 10.1007/s11098-008-9315-0. ਭਾਗ 1 ਅਤੇ 2।

ਕਦੋਂ ਸਬੂਤ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਕਿਸੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ। ਕਮਰੇ, ਦੀਵੇ ਅਤੇ ਤਲਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

[4] The Epistemology of Religion

Peter Forrest. Stanford Encyclopedia of Philosophy. ਭਾਗ 5 ਅਤੇ 7।

ਧਾਰਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੱਬੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਦਲੀਲਾਂ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਦੀ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

ਹਵਾਲੇ / ਮੂਲ ਸਰੋਤ

ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਲਿੰਕ

[5] Cosmological Argument

Bruce Reichenbach. Stanford Encyclopedia of Philosophy. ਘਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੰਟਜੈਂਸੀ ਵਾਲੀ ਦਲੀਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼।

ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਂਦ ਜੋ ਨਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੈ। ਭਾਗ 5 ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਵਾਬਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

[6] COBE Science

NASA Science. ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਅਨੁਮਾਨ, FIRAS ਅਤੇ ਕੌਸਮਿਕ ਮਾਈਕ੍ਰੋਵੇਵ ਬੈਕਗ੍ਰਾਊਂਡ ਬਾਰੇ ਹਸਿ।

ਰੇਡੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਪ ਅਤੇ ਗਰਮ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਨਾਸਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ। ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕਿਸੇ ਅੰਤਿਮ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

[7] The Cosmic Microwave Background Spectrum from the Full COBE/FIRAS Data Set

D. J. Fixsen ਅਤੇ ਸਾਥੀ। The Astrophysical Journal 473 (1996), 576. DOI: 10.1086/178173.

ਮਾਧੇ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ, ਬਲੈਕਬਾਡੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮੇਲ ਅਤੇ ਫਰਕ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਬਾਰੇ ਮੂਲ ਖੋਜ। ਦਿੱਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਖੋਜ-ਪੱਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

ਹਵਾਲੇ / ਮੂਲ ਸਰੋਤ

ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਲਿੰਕ

[8] COBE/FIRAS CMB Monopole Spectrum

NASA LAMBDA. ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ `firas_monopole_spec_v1.txt`; ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤਿ FIRAS ਵਸਿਲੇਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ।

ਗ੍ਰਾਫ਼ ਦਾ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਇਆ ਨਤੀਜਾ ਹੈ: 2.725 K ਦਾ ਬਲੈਕਬਾਡੀ ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਬਚੇ ਫ਼ਰਕ। ਫ਼ਰਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਿਆਰੀ ਵਿਛੋਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਅਣਪੱਕੇਪਣ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ Fixsen ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ (1996) ਦੀ ਸਾਰਣੀ 4 ਤੋਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਯੰਤਰ ਦੀਆਂ ਅਣਸੋਧੀਆਂ ਮੂਲ ਰੀਡਿੰਗਾਂ ਨਹੀਂ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

ਅੰਕਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਕੜੇ ਖੋਲ੍ਹੋ

[9] Scrutinizing Science: Peer Review

UC Museum of Paleontology, University of California, Berkeley. Understanding Science.

ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਖੋਜ ਸਹੀ ਜਾਂ ਅੰਤਿਮ ਕਿਉਂ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਹ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਸਫ਼ਾ ਸਬੂਤ, ਕਈ ਜਾਂਚਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਖੋਜਕਰਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਰਖ ਬਾਰੇ ਹੈ।

ਮੂਲ ਸਰੋਤ ਖੋਲ੍ਹੋ

ਵਿਗਿਆਨ ਸਬੂਤ ਉੱਤੇ ਕਿਉਂ ਨਿਰਭਰ ਹੈ